

35. výročí

bitvy u Stalingradu

V létě roku 1942 začala mezi řekami Volhou a Donem jedna z nejvýznamnějších bitev, která se rozvinula na obrovském prostoru a do které byly zasazeny ohromné masy vojsk a předtím nevidané množství nejnovějších technických bojových prostředků. Šest a půl měsíce trvaly urputné boje a sražení velké bitvy, která co do rozmachu intenzity a výsledků nemá v historii sobě rovnou.

Sovětská armáda porazila a zničila hlavní síly nepřátelských vojsk, které bojovaly na jihu Sovětského svazu, a dobyla vítězství, rozhodujícího a hlavního vítězství v druhém roce velké vlastenecké války. Houževnatou a vytrvalou obranou na přístupech ke Stalingradu jakož i v prostoru města přivedla sovětská vojska německý útok v úplnému ztroskotání a zmařila tak hitlerovský plán tažení na rok 1942.

Obranná sražení sovětských vojsk u Stalingradu byla prvním údobím stalingradské bitvy. V jejích průběhu, zejména dokonale organizovanou obranou a hrdinným odporem obhájců Stalingradu, sovětská vojska odrazila nápor nepřítelů a útok německých armád ve stalingradském prostoru zastavila. Asi 50 německých divízi bylo přinuceno vést vleklé boje, které neměly žádné vyhlídky na úspěch. Od poloviny července do 19. listopadu německé armády vykrvácely. Ztratily 182 800 mrtvých, a přes 500 000 raněných. Sovětská vojska vyřadila a zničila asi 1500 tanků, přes 1000 minometů, přes 1000 děl a 1337 letounů.

Hrdinná obrana Stalingradu vytvořila pro Sovětskou armádu výhodné předpoklady k rozvinutí velkých útočných operací, které vyvrcholily rozdrčením a zničením nepřátelských armád proniklých k Volze.

Strategická útočná operace Sovětských ozbrojených sil k obklíčení a zničení fašistických vojsk u Stalingradu trvala od 19. listopadu roku 1942 do 2. února roku 1943. Zásadní rozhodnutí o protiútoku u Stalingradu přijal Hlavní stan 13. září roku 1942. Koncem září schválil hlavní velitel operační plán protiútoku, směry hlavních úderů zasazených frontů, potřebné síly a prostředky, prostory rozmístění přesunovaných záloh a časové údaje jejich soustředění. Operace dostala smlouvené pojmenování „Uran“ a zúčastnily se jí tři fronty: Jihozápadní, Donský a Stalingradský. Podle charakteru operačních strategických úkolů můžeme operaci rozdělit na tři velké etapy.

1. Průlom obrany, zničení uskupení na bocích nepřítelů a obklíčení 6. a části sil 4. tankové německé armády.

V souladu s rozhodnutím velitelů frontů byla vytvořena uskupení sil a prostředků, armádám určeny úkoly pro útok. **Tabulka 1** ukazuje šířku pásem útoku a úseků průlomu a rovněž hloubky a tempa plánovaných frontových a armádních operací.

Rozmách plánovaných frontových a armádních operací

Operační svazy	Šířka pásma útoku (km)	Šířka úseku průlomu (km)	Hloubka operace (km)	Délka trvání operace (dny)	Tempa útoku (km/den)	
					střeleckých vojsk	pohyblivých vojsk
Jihozápadní front	85	32	140	3	20—25	40—45
5. tanková armáda	35	10	140	3	20—25	40—45
21. armáda	40	12	100—110	3	20—25	30—35
1. gardová armáda	10	10	30—35	2	15—17	—
Stalingradský front	180	40	90	2	10—15	45
64. armáda	36	12	10—15	2	5—8	—
57. armáda	35	16	45—50	2	8—12	20—25
51. armáda	110	12	90	2	10—15	45
Donský front	150	10,5	60	3	15—20	20
65. armáda	80	6	60	3	15—20	20
24. armáda	40	4,5	20	2	8—10	10

Zvláštnost rozhodnutí velitelů frontů tkvěla v soustředění hlavních sil na směrech hlavních úderů. To bylo možné díky dobré znalosti situace a záměrů nepřítele a rovněž systému uskutečnění všech opatření k přípravě útoku. Princip soustředění sil a prostředků v takovém rozsahu nebyl použit v žádné z předcházejících útočných operací.

Do začátku útočné operace neposkytoval všeobecný vzájemný poměr sil v úseku všech tří frontů žádné přednosti pro sovětská vojska. Avšak po nutném přeskupení dokázalo Hlavní velení vytvořit rozhodnou převahu sil na hlavních směrech. Tyto zkušenosti potvrzují tak zásadu, že o úspěchu bitvy nerozhoduje tolik všeobecná převaha sil jako dovednost vytvořit rozhodující převahu na směrech hlavního úsilí, umění manévrovat silami, které máme k dispozici, odvážnost a dovedný manévr.

Velmi důležitá byla i volba doby přechodu sovětských vojsk do protiútku. Přechod do protiútku začal pro Jihozápadní a Donský front 9. listopadu a pro Stalingradský front 10. listopadu. Lhůty přechodu frontů byly podmíněny rozdílnou hloubkou úkolů a nutností zabezpečit současně vyjití úderných uskupení do prostoru Kalač na Donu, kde plán předvídal jejich setkání.

Z úspěšného vedení a splnění cílů operace vyplývají některé závěry, které jsou zdrojem studia i v současné době:

— Sovětská vojska nepřítele překvapila. Veškeré přípravy k protiútku se děly utajeně, bez ohledu na obrovské potíže spojené se soustředěním vojsk a nezbytného materiálu. Německému velení se nepodařilo přes všechno úsilí zjistit přeskupování, zámysl a rozsah připravovaného protiútku, jakož i směry a dobu začátku hlavních úderů.

— Organizace útoku třemi fronty a průlom obrany nepřítele na několika místech najednou zbavily nepřátelské velení možnosti na samém začátku manévrovat svými zálohami.

— Rozsáhlé využití pohyblivých jednotek usnadnilo uskutečnit průlom a proměnit jej z taktického v operační, proniknout do značné hloubky a izolovat tak nepřátelské zálohy a po částech je ničit.

— Útočná operace k obklíčení značného nepřátelského uskupení vyžadovala soustředit na směr hlavního úderu síly takové mohutnosti, aby jim umožnila zasadit drtivý úder do celé operační hloubky nepřátelské obrany v krátké době, dříve než nepřítel dokáže podniknout odvetná opatření.

— Zkušenosti potvrdily nezbytnost vytvářet hlubokou bojovou sestavu na směr hlavního úderu.

— Úspěšná operace tak velkého rozsahu, která vyžadovala pečlivou organizaci součinnosti mezi fronty, armádami a divizemi i s posilovými prostředky nebyla možná bez náležité připravenosti velitelů a štábů všech stupňů, bez maximální přesnosti a důslednosti v práci celého velitelského sboru.

Hlavní úkol operace byl splněn během čtyř, pěti dnů. Jakmile vojska ukončila operační obklíčení nepřítel, pokračovala do konce listopadu v aktivní činnosti s cílem co nejvíce sevřít kruh kolem obklíčeného uskupení nepřítel. Hlavní síly německé armády v počtu 22 divizí s velkým množstvím techniky se ocitly v obklíčení na ploše asi 1500 km². V listopadových bojích zničila sovětská vojska 11 pěších, 2 tankové a 1 jezdeckou divizi, pobyla 95 000 a zajala 72 000 nepřátelských vojáků, zmocnila se 1792 tanků, 2232 děl, 134 letounů, 7306 aut a další jiné kořisti.

2. Zmaření pokusů nepřítel uvolnit obklíčené uskupení a rozvinutí protiútoků sovětských vojsk na vnější frontě obklíčení.

Na začátku prosince vytvořila vojska Jihozápadního a Stalingradského frontu vnější frontu obklíčení. Mezi obklíčenými německými armádami a vnější frontou obklíčení sovětských vojsk vznikla mezera do hloubky od 40 do 140 km.

Všechny pokusy nepřítel zmařit rozvíjení listopadového útoku sovětských vojsk a prorazit k obklíčeným vojskům jednotlivými údery se setkaly s úplným nezdarem. Přestože obklíčené jednotky byly v katastrofální situaci, dalo německé vrchní velení obklíčeným armádám rozkaz, aby se v žádném případě nepokoušely dostat z obklíčení a pevně držely obsazené území. Zároveň se hitlerovské velení rozhodlo obnovit spojení s obklíčenými armádami údery silných uskupení zvenčí.

Tehdy sovětské Hlavní velení rozhodlo uskutečnit v polovině prosince velkou útočnou operaci silami jihovýchodního a Voroněžského frontu, jejímž úkolem bylo: zmařit každou možnost nepřítel uderu zvenčí osvobodit obklíčené německé armády, obklíčit nově soustředěné nepřátelské uskupení, zničit všechny operační zálohy nepřítel, které by mohl použít proti sovětským vojskům, která obklíčila německé armády v prostoru Stalingradu.

Výsledkem této operace bylo rozdrčení nepřátelských vojsk soustředěných ve velkém ohybu Donu a vyjití sovětských vojsk do hloubky 100—150 km, zničení silných uskupení německých vojsk, která se snažila prolomit obranu sovětských vojsk a dostat se k obklíčeným vojskům u Stalingradu a konečně pronásledování, z něhož se vyvinula nová operace — útok na Rostov.

Z této etapy stalingradské operace vyplývají některé poučné závěry:

— Rozhodná opatření sovětských vojsk operačně zajistila obklíčení nepřátelského uskupení u Stalingradu a zmařila všechny nepřátelské pokusy osvobodit obklíčená vojska.

— Rozvinutí operace na zvolených směrech vyžadovalo její operační zajištění. Proto velení obou frontů kladlo důraz na ochranu boků úderných uskupení silnými skupinami, složenými z jezdeckých a střeleckých svazků, které vnikaly do vytvořeného průlomu, rozšiřovaly jej a pak organizovaly obranu na výhodných terénních čarách.

— Výrazem vojenského umění bylo účelné sloučení útočných a obranných činností, zejména v uspořádání součinnosti mezi vojsky obou frontů, dále rozhodnost, úsilí a vytrvalost, pokud jde o soustředění a využití záloh. Nehledě k časové tísní a některým taktickým nezdarům nebyly zálohy vyplývány, ale uchovány pro rozhodující okamžik.

— Na vysoké úrovni byla i organizátorská práce velitelů a štábů všech stupňů. Přesné určení výchozích prostorů, odkud mohly vyrazit nepřátelské protiútoky, včasná opatření k odražení jeho pokusů vyprostit obklíčená německá vojska, pružný a včasný přechod od jednoho způsobu bojové činnosti k druhému — vše to obratně spojeno zajistilo úspěšné dokončení operace a předurčilo ke zmaření všechna odvetná opatření německého velení. Území mezi obklíčeným nepřátelským uskupením a os a ním nepřátelskými vojsky bylo do takové míry zvětšeno, že jakékoli nepřátelské pokusy osvobodit obklíčená vojska byly naprosto marné.

Během všech operací této etapy ztratila německá vojska mnoho lidí a techniky. Sovětská armáda zničila 15 pěších, 4 tankové, 2 jezdecké a jednu motorizovanou nepřátelskou divizi. Vyřadila z boje 145 000 nepřátelských vojáků (80 tisíc mrtvých, 65 tisíc zajatých), zmocnila se 272 tanků, 2219 děl, 408 letounů, 7743 aut a dalšího množství jiného vojenského materiálu.

3. Dokončení zničení obklíčených německých fašistických vojsk

Po úspěších Sovětské armády, která zahájila útočnou operaci na široké frontě — od Voroněže až ke Kavkazu — stala se situace nepřátelských obklíčených vojsk naprosto beznadějnou. Další odpor za těchto podmínek byl bezúčelný. Proto sovětské velení, aby se vyhnulo zbytečnému krveprolití vydalo ultimatum ke kapitulaci, které však velení obklíčených vojsk odmítlo.

Tehdy, v době od 10. ledna do 2. února roku 1943 uskutečnila vojska Donského frontu závěrečnou operaci bitvy u Stalingradu, tj. zničení obklíčené 6. a 4. tankové nepřátelské armády. Hlavní úder k rozdělení obklíčených sil na dvě části vedla sovětská vojska ze západu na východ, postupně obsadila západní část území drženého nepřítelem, dále rozdělila německé uskupení na severní a jižní část. Dne 31. ledna se vzdala jižní skupina, dne 2. února i severní skupina. Tím skončila bitva u Stalingradu.

Závěrečná etapa bitvy u Stalingradu ke zničení velkého uskupení nepřítele, který disponoval velkým množstvím soudobé bojové techniky, umožňuje vyvodit tyto závěry:

— Zkušenost dokazuje, že po dokončení obklíčení nepřátelského uskupení je nutné se snažit neprodleně je rozdělit na jednotlivé osamocené skupiny. Podaří-li se nepřátelskému obklíčenému uskupení uchovat bojeschopnost a organizovat souvislou obranu, je nutné vést k jeho zničení dobře připravenou a pečlivě organizovanou zvláštní útočnou operaci. Jedinlivé a nedostatečně připravené slabé údery nevedou k úspěchu a způsobují zbytečné ztráty.

— Základním rysem boje se značnými obklíčenými silami je jejich rozdělení řadou silných hromadných úderů na jednotlivé osamocené skupiny a jejich postupné ničení.

— K dosažení rychlého průlomu kruhové obrany bylo použito co nejlépe všeho množství posilových prostředků, především dělostřelectva. Hromadná palba dělostřelectva zničila v krátké době systém paleb nepřítele na směrech hlavních úderů útočících sovětských vojsk; jeho hustota dosahovala asi 170 hlavních na 1 km šířky úloku.

— Sovětská vojska věnovala zvláštní pozornost přerušení každého spojení obklíčeného uskupení s vnějším světem. Proto organizovala spolehlivé střežení a přehrazování cest zásobování obklíčených vojsk ze vzduchu letectvem a vyřadila z činnosti všechna letiště a místa pro přisílení, která byla na území obklíčeného uskupení.

Sovětská vojska v této etapě stalingradské bitvy zničila celkem 22 divizí (z toho 6 rychlých, 9 pěších, 3 motorizované, 3 tankové a 1 jezdeckou), a mnoho dělostřeleckých, ženijních, spojovacích a jiných útvarů. Zajala přes 91 000 nepřátelských vojáků, z toho přes 2500 důstojníků a 24 generálů. Zmocnila se 1550 tanků, 6700 děl, 1462 minometů, 750 letounů, 102 aut, 3 obrněných vlaků, 235 muničních skladů a velkého počtu jiného vojenského materiálu. Na bojišti po likvidaci obklíčeného uskupení zůstalo a potom bylo pohřbeno kolem 140 000 nepřátelských vojáků.

Slavné vítězství u Stalingradu, které vybojoval sovětský lid a jeho ozbrojené síly, je jednou z nejslavnějších stránek hrdinského letopisu Velké vlastenecké války. Inspirátořem a organizátorem tohoto slavného vítězství druhé světové války byla Leninova strana komunistů, která dokázala zmobilizovat lidské a materiální zdroje státu a usměrnit je k dosažení důležitých vojenskopolitických cílů, tj. k zásadnímu přelomu v průběhu války a začátku hromadného vyhnání okupantů ze sovětské země.

V dlouhých úporných bojích a sraženích sovětská vojska, přestože překonávala neuvěřitelné těžkosti a úrapy, na hlavu rozdrtila velmi silné strategické uskupení německých fašistických vojsk. V tomto hrdinském činu se zvláště projevila mohutná síla socialistického státu, velké přátelství národů Sovětského svazu, mužnost a hrdinství sovětských vojáků a převaha sovětského vojenského umění nad vojenským uměním fašistického Německa.

Bezprostředním vítězstvím protiútoku Sovětské armády bylo zničení 6. a 4. tankové německé, 3. a 4. rumunské a 8. italské armády. Nepřátelská vojska ustoupila od Volhy a Donu na sta kilometrů. Důležitý strategický komunikační uzel, který spojoval střední

prostory s jím, město ověnčené slávou revolučních, bojových a pracovních tradic — Stalingrad — byl úplně osvobozen. Skvělé vítězství na stalingradském směru bylo začátkem přerůstání protiútoků ve všeobecný útok Sovětské armády.

Za dobu gigantické bitvy, která trvala 200 dní a nocí, fašistický blok ztratil čtvrtinu sil, které v té době bojovaly na sovětsko-německé frontě. Nepřítel ztratil celkem asi 1,5 miliónu vojáků (mrtvých, raněných, zajatých a nezvěstných). V době od 11. 11. 1942 do 2. 2. 1943 ztratila německá fašistická vojska u Stalingradu 32 divizí, 3 brigády a jeho 16 divizí utrpělo těžké ztráty.

Vítězství u Stalingradu bylo velkým přínosem k dosažení **zásadního přelomu ve Velké vlastenecké válce a mělo podstatný vliv na další průběh celé druhé světové války**. Strategická iniciativa přešla pevně a natrvalo do rukou sovětského Hlavního velení. To změnilo charakter činnosti německých fašistických vojsk na Kavkaze, v prostorech Rževa a Demjanska. Narůstající údery sovětských vojsk donutily vedoucí činitele wehrmachtu vydat rozkaz k přípravě tzv. Východního valu, na kterém plánovali zastavit útok Sovětské armády.

Útočné operace sovětských vojsk na stalingradském směru byly důležitou etapou v rozvoji sovětského vojenského umění.

Reakční buržoazní autoři, zvláště bývalí hitlerovští generálové a důstojníci, i když neodmítají, že porážka u Stalingradu znamenala konec německých fašistických armád, přesto se snaží vysvětlovat jejich porážku na bojištích krutými podmínkami ruské zimy nebo vojenskými chybami Hitlera. Vědomě se snaží zamlčet tu skutečnost, že sovětská vojska zvítězila ve stejných podmínkách, v jakých působila i německá fašistická vojska.

Zkreslování skutečných důvodů porážky německých vojsk u Stalingradu nemůže snížit úlohu sovětského vojenského umění při dosažení tohoto vítězství. Stalingradská strategická útočná operace přesvědčivě a názorně potvrdila vyspělost vojevůdcovského umění sovětského Hlavního velení, vysoké mistrovství velitelů a štábů všech stupňů, bojové mistrovství a hrdinství vojáků.

Organizátorem stalingradské útočné operace bylo Hlavní velení. Dovedně řídilo činnost frontů, které se zúčastnily operace. Velení frontů tvrdějším způsobem plnila zámysly Hlavního velení, organizovala a řídila frontové operace.

Protiútok u Stalingradu obohatil sovětské vojenské umění cennými zkušenostmi z vedení strategické operace skupiny frontů k obklíčení a zničení mohutného uskupení nepřítelů. Důležitými předpoklady úspěchu operace bylo správné určení směru hlavního úderu, dovedné vytvoření uskupení pro útok, utajení a dokonalá příprava operace, správné využití sil a prostředků v útoku, dovedná činnost vojsk a pevné velení v průběhu sražení.

Přesto, že Sovětská armáda neměla rozhodnou převahu sil nad nepřítelem, Hlavní velení uskutečnilo strategický útok způsobem vedení postupných strategických operací po celé délce fronty a do hloubky. Tento způsob činnosti umožnil soustřeďovat potřebné množství techniky, munice a pohonných hmot pro další operace, vytvářet na zvolených směrech mohutná úderná uskupení a ve všech operacích převahu sil a prostředků nad nepřítelem. Cílem každé útočné operace bylo zničení hlavních uskupení nepřítelů na několika směrech a osvobození důležitých ekonomických prostorů. Přitom operace skupin frontů byly nejúčinnějším způsobem vedení strategického útoku.

Ve frontech a armádách byla **vytvářena úderná uskupení, která vedla mohutné první údery, prolamovala silnou obranu nepřítelů a rozvíjela útok ve vysokém tempu a do velké hloubky.**

Ani v jedné, do té doby vedené útočné operaci, nebyl použit v takovém rozsahu princip smělého soustřeďování sil jako u Stalingradu. V úsecích průlomu 5. tankové armády dosahovala hustota dělostřelectva 117 hlavních na 1 km, při likvidaci obklíčeného uskupení na směru hlavního úderu v pásmu činnosti 85. armády hustota dosahovala více než 170 hlavních na 1 km. V úseku 27. gardové stílecké divize dosáhla hustota dělostřelectva 338 hlavních na 1 km průlomu.

Na základě hluboké analýzy možného průběhu plánovaného útoku a činnosti nepřítelů bylo určováno místo a úloha každého frontu ve strategické operaci, a ve frontové operaci místo a úloha armády, formy vedení útoku, byla stanovena posloupnost plnění úkolů, přesně byly určeny úkoly druhům ozbrojených sil a způsoby jejich plnění. Zvláště zodpovědně byly organizovány otázky součinnosti v terénu, zejména při průlomu hlavního pásma obrany a k zabezpečení zasazení rychlých skupin frontů a armád do sražení.

Výjimečné úsilí bojové činnosti vyžadovalo od velitelů a štábů všech stupňů tvůrčí a vědecký přístup k plnění stanovených úkolů, při hledání nových způsobů a forem účinnějšího využívání sil a prostředků. Všechna období operací vyžadovala od vojsk maximální vypětí sil, rozhodnost, vysoké mistrovství, úpornost a nezkrotnou vůli po vítězství. Proto jednotlivé operace se lišily jedna od druhé a vždy přinášely něco nového ve prospěch rozvoje vojenského umění.

Hlavní velení úspěšně stanovilo **dobu k přechodu vojsk do protiútoku**. Vojska vedla úder v době, kdy nepřítel nemohl dále pokračovat v útoku, avšak neuspěl vytvořit uskupení vojsk pro obranu, zabezpečenou operačními zálohami.

Úspěšný protiútok závisel i na tom, že Hlavní velení dovedně řídilo **součinnost skupiny frontů**, které působily na různých strategických směrech ve prospěch stalingradské operace; ta byla hlavní operací tažení. Útok sovětských vojsk na moskevském směru a v prostorech severního Kavkazu významně omezil možnosti nepříteli manévrovat svazky z těchto směrů ke Stalingradu.

Při přípravě a vedení protiútoku **Hlavní velení dovedně využilo strategických záloh** k vytvoření úderných uskupení frontů, rozšíření pásem útoku, zničení protiúderných uskupení nepřítelů a rozvíjení útoku v operační hloubce.

Zkušenosti potvrdily, že úspěch strategického útoku a jeho rozmach ve značné míře závisí na existenci dříve připravených velkých strategických záloh všeho druhu. Zálohy byly vytvářeny v tomto období po vyvedení svazků a útvarů z boje, obnově jejich bojovosti a doplnění živou silou a bojovou technikou. Hlavní velení včas organizovalo přeskupování a přesunovalo strategické zálohy na ty směry, kde jejich použití bylo nejúčinnější z hlediska rozvíjení útoku. V průběhu zimního tažení předalo Hlavní velení frontům ze své zálohy 4 tankové armády, 29 tankových a mechanizovaných sborů, 108 střeleckých divizí, 23 dělostřeleckých divizí, 26 protiletadlových dělostřeleckých divizí, 14 leteckých divizí a mnoho dalších útvarů. Velkou část záloh ovšem použilo na jihozápadním směru, kde probíhaly hlavní události.

Nemalou úlohu na úspěchu operace měla i **vyšší tempo průlomu nepřátelské obrany a prudké rozvíjení útoku v operační hloubce**, které bylo zabezpečováno dovedným použitím pohyblivých vojsk, především tankových a mechanizovaných. Vzhledem k jejich omezenému množství, byla tanková a mechanizovaná vojska v této operaci soustředěna v armádách. To za situace, kdy hloubka nepřátelské obrany nebyla velká, bylo správné řešení a přineslo úspěch. Avšak **nedostatek silných záloh ve frontech neumožnil rozvíjet úspěch vševojskových armád, obklíčovacím, rozdělovacím a ničícím nepřítel jako jediný nepřetržitý proces**. Bylo proto nutné organizovat speciální operaci k likvidaci obklíčeného nepřátelského uskupení, což na dlouhou dobu vázalo značné síly od činnosti na vnější frontě. Tyto zkušenosti vzalo sovětské velení v úvahu v následujících operacích k obklíčení.

Praxe použití tankových a mechanizovaných vojsk významně přispěla ke zdokonalení organizace svazků a svazů tohoto druhu vojsk. Těchto zkušeností využilo sovětské velení při vytváření tankových armád v létě roku 1943.

Významné místo v úspěšném uskutečnění stalingradské operace patří **dělostřelectvu jako hlavní palebné úderné síle** sovětských pozemních vojsk. Dělostřelectvo ve všech obdobích operace ničilo palbou obranu nepřítelů, pomáhalo odrážet protiztíže a spolehlivě podporovalo pěchotu a tanky v útoku. V průběhu protiútoků byl poprvé a v plném rozsahu veden dělostřelecký útok. Těchto zkušeností využívala Sovětská armáda, rozvíjela je a zdokonalovala ve všech následujících operacích. Za ocenění zásluh dělostřelectva ve stalingradské bitvě slaví se den zahájení protiútoků, tj. 19. listopad, jako Den dělostřelectva.

V průběhu protiútoků u Stalingradu, daleko více než v předcházejících operacích, bylo soustředováno úsilí letectva na směrech hlavních úderů frontů. Od prvních dnů protiútoků vybojovalo sovětské letectvo operační nadvládu ve vzduchu a udrželo ji do konce operace. To bylo důležitým činitelem pro zničení německých fašistických vojsk u Stalingradu. Letectvo aktivně působilo při dokončování obklíčení, odrážení protiúderů a při likvidaci obklíčeného uskupení nepřítelů. S úspěchem řešilo úkoly spojené s blokováním obklíčených německých fašistických vojsk ze vzduchu. Činnost letectva u Stalingradu měla poprvé formu leteckého útoku, poprvé směřovala k podpoře tankových a mechanizovaných svazků při rozvíjení útoku v hloubce. Ve stalingradské strategické operaci plnilo úkoly 36 % sovětského letectva, včetně dálkového letectva. Úsilí čtyř leteckých armád (2, 17, 16, 8) koordinoval představitel Hlavního velení. Ve svém podřízení měl operační skupinu štábu vojenského letectva, místa velení, zúčastňoval se rozpracování plánů, určoval bojové úsilí frontového letectva, na základě pokynů Hlav-

ního velení rozděloval zálohy letectva, usměrňoval síly letectva na potřebný směr a řešil otázky materiálního zabezpečení činnosti leteckých armád. Tato nová forma řízení, která vznikala v dřívějších operacích, byla u Stalingradu dále rozvinuta.

Při přípravě protiútoků a v jeho průběhu vykonala nesmírnou práci ve prospěch střeleckých a tankových vojsk i dělostřelectva **ženijní vojska**. Ražení průchodů v překážkách, doprovod vojsk při průlomu hlavního pásma obrany, ženijní průzkum, stavba cest, mostů a upevňování obsazených prostorů — to vše bylo hlavní náplní jejich různorodé činnosti.

Útvary a zařízení týlu zabezpečovaly protiútok vojsk u Stalingradu především municí, pohonnými hmotami, proviantem a dalšími materiálními prostředky. Orgány týlu dovedně manévrovaly materiálními zásobami a včas zabezpečovaly úderná uskupení frontů a armád.

Nesmírná zásluha za úspěšné plnění úkolů vojsk patří politickým orgánům a organizacím. **Cílevědomá stranickopolitická práce** při přípravě a v průběhu operace byla základem, na kterém vyrostla vůle a víra lidí ve vítězství. Od té doby uplynulo již mnoho let, avšak účastníci těchto událostí doposud vzpomínají na schůze komunistů a komсомolců, na kterých zněla slova přísahy — nešetřit síly a bude-li třeba ani života ke zničení nenáviděného nepřítele. Bojové letáky neustále vyjadřovaly výzvu k vítězství. Ohromné množství vojáků podalo žádost o přijetí do leninské strany. Komunisté a komсомolci prokázali v bitvě u Stalingradu vzory mužnosti a odvahy a osobními příklady inspirovali k hrdinným činům ostatní vojáky.

Historické ví ezství Sovětské armády u Stalingradu bylo hrdinstvím všeho sovětského lidu. Jeho **inspirátorkou a organizátorkou byla Komunistická strana**, za jejíhož vedení celý stát vyráběl zbraně a vše potřebné pro armádu. Odesílala ke stalingradské pevnosti své nejlepší syny a dcery, žila s vojsky jedinou vůlí, jedinou snahou změnit průběh války ve svůj prospěch, zahájit hromadné vyhnání hitlerovských okupantů z rodné země. Sovětská armáda čestně splnila své povinnosti vůči vlasti.

Stalingradskou strategickou útočnou operaci, ve které Sovětská armáda využila zkušenosti jednoho a půl roku války, můžeme zařadit ke klasickým operacím druhé světové války; oboha ila rozvoj vojenského umění první poloviny dvacátého století.

I když se změnilы prostředky ozbrojeného zápasu a způsoby jejich použití, bojové zkušenosti minulé války v mnoha směrech nezastaraly a neztratily na významu ani v současných podmínkách. V dnešních operacích budou nacházet široké uplatnění všechny pružné a smělé formy a metody bojového použití vojsk, které sovětská vojska použila a osvojila si v průběhu stalingradské bitvy roku 1942—1943.